

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

КОЛЯНКОВСЬКА Тетяна Олександрівна

УДК 347.763(477)

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕВЕЗЕНЬ ВАНТАЖІВ В
ПРЯМОМУ ЗМІШАНОМУ СПОЛУЧЕННІ**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса- 2007

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеській національній юридичній академії Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
ХАРИТОНОВ Євген Олегович,
Одеська національна юридична академія,
завідувач кафедри цивільного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
МАЙДАНИК Роман Андрійович,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка,
завідувач кафедри цивільного права

кандидат юридичних наук, доцент
СТРЕЛЬЦОВА Євдокія Джонівна,
Одеський національний університет ім. І.І. Мечнікова,
доцент кафедри загальноправових дисциплін

Захист відбудеться «_____» вересня 2007 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 41.086.03 Одеської національної юридичної академії за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеської національної юридичної академії за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «_____» серпня 2007 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Музиченко П.П.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах проведення в Україні соціальних та економічних перетворень важливого значення набуває проблема подальшого розвитку і вдосконалення правового регулювання відносин у сфері транспортної діяльності. Зазначене обумовлено перш за все тим, що економіку будь-якої держави неможливо уявити без послуг, пов'язаних із перевезенням вантажів, що здійснюється різними видами транспорту. Перевезення, а також інші відносини у сфері транспортної діяльності опосередковують транспортні договори, які є різними за правовою природою та змістом і регулюються ЦК України й спеціальними нормативно-правовими актами, що відображають специфіку різних видів транспорту.

Стрімкий розвиток економічних відносин, а також значне зростання можливостей транспортної системи, в останні десятиріччя, зумовили збільшення перевезень вантажів з послідовним використанням декількох видів транспорту – в прямому змішаному сполученні. Ці перевезення мають важливе економічне значення, оскільки сприяють раціональному і рівномірному використанню транспортних засобів, знижують транспортні витрати вантажовласників в пунктах перевалки, прискорюють доставку вантажів.

Незважаючи на достатньо активний процес кодифікації цивільного законодавства України, регулювання відносин по перевезенню в прямому змішаному сполученні залишається складним внаслідок наявності значної кількості спеціальних законодавчих актів. Надзвичайну актуальність набуває проблема узгодження норм Цивільного, Господарського кодексів та норм транспортного законодавства.

Актуальність теми обумовлена недосконалістю правового регулювання перевезень в прямому змішаному сполученні та відсутністю у вітчизняній юридичній науці комплексних досліджень з даної проблематики. Останнім часом в Україні були виконані дисертаційні дослідження з питань перевезень окремими видами транспорту: І.О. Безлюдько (договір перевезення вантажів повітряним транспортом), І.В. Булгаковою (договір залізничного перевезення вантажів), І.А. Діковською (договір повітряного чартеру у міжнародному приватному праві), О.В. Клепіковою (правове регулювання перевезень вантажів морським транспортом), Г.В. Самойленко (перевезення внутрішнім водним транспортом), Л.Я. Свистун (договори перевезення вантажів автомобільним транспортом), Є.Д. Стрельцовою (договір морського перевезення вантажу).

Що ж стосується перевезень у прямому змішаному сполученні, то ще за радянських часів, у 1960 р. Г.Б Астановським була захищена дисертація на тему „Цивільно-правові питання перевезення вантажів в прямому змішаному залізнично-водному сполученні”, а у 80-х роках були видані наукові праці В.А. Єгізарова „Вдосконалення законодавства про перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні” (1984 р.) і В.Т. Смірнова „Вантажні перевезення в прямому змішаному

залізнично-водному сполученні” (1981 р.), в яких вперше досліджувались деякі питання здійснення перевезень в прямому змішаному сполученні. Слід зазначити, що і Г.Б. Астановський, і В.А. Єгіазаров, і В.Т. Смірнов здійснювали свої дослідження на законодавчому та фактичному матеріалі інших часів, за інших соціальних та економічних умов.

В сучасній же Україні процеси реформування законодавства з питань перевезення вантажів в змішаному сполученні, та удосконалення господарської практики, пов’язаної з його застосуванням, на жаль, не знайшли адекватного відображення в юридичній літературі. Література, що пов’язана з даною проблематикою, яка з’являється в останній час у вигляді навчальних посібників з транспортного права, розглядає питання здійснення перевезень у прямому змішаному сполученні оглядово. Як і раніше, поза увагою залишаються правові питання взаємодії вантажовідправників та перевізників щодо надання транспортних засобів та пред’явлення вантажу до перевезення; правової природи договору перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні; правового регулювання перевалки вантажів; питання розподілу відповідальності між перевізниками, що беруть участь у транспортуванні вантажу в прямому змішаному сполученні та ін. Така ситуація свідчить, на нашу думку, про недостатню вивченість проблематики, пов’язаної з перевезеннями вантажів в прямому змішаному сполученні. Це підтверджує необхідність звернення з метою наукового аналізу до різних аспектів цього виду перевезень на рівні дисертаційного дослідження.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до напрямків досліджень Одеської національної юридичної академії „Традиції та новації у сучасній українській державності і правовому житті” та безпосередньо відповідає плану наукових досліджень кафедри цивільного права Одеської національної юридичної академії в рамках теми „Традиції та новації у сучасному цивільному праві України”. Тема дисертації затверджена на засіданні кафедри цивільного права Одеської національної юридичної академії 13 листопада 2006 р., протокол № 7, та на засіданні Вченої ради Одеської національної юридичної академії 20 листопада 2006 р., протокол № 3.

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в розробці теоретичних питань правового регулювання відносин, що складаються у сфері перевезень вантажів у прямому змішаному сполученні, визначенні напрямів гармонізації цивільного, господарського та транспортного законодавства України, що регулюють відповідні перевізні правовідносини.

Для досягнення мети були поставлені такі задачі:

здійснити аналіз історичного розвитку законодавства, що регулює перевезення вантажів взагалі і зокрема перевезення, що відбуваються в прямому змішаному сполученні;

- визначити види договорів перевезення, що опосередковують транспортування вантажів у прямому змішаному сполученні;
- встановити коло учасників договірних правовідносин, пов'язаних з перевезеннями вантажів в прямому змішаному сполученні та визначити їх правовий статус;
- проаналізувати дії вантажовідправника та первісного перевізника, що передують договору перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні, спрямовані на організацію перевізного процесу, та нерозривно пов'язані з укладанням вказаного договору;
- надати правову характеристику договору перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні, встановити місце досліджуваного договору в системі договорів перевезення, дослідити особливості його змісту;
- з'ясувати, за допомогою яких правових форм здійснюється перевалка вантажів, що перевозяться в прямому змішаному сполученні;
- встановити підстави та умови відповідальності перевізників за небереження та прострочення в доставці вантажів за договором перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні;
- внести пропозиції щодо удосконалення цивільного та транспортного законодавства України з питань регулювання перевезень вантажів в прямому змішаному сполученні.

Об'єктом дослідження є сукупність суспільних відносин, що складаються у зв'язку із здійсненням перевезень вантажів в прямому змішаному сполученні, взяті у загальному контексті їх виникнення, розвитку, трансформації та припинення.

Предметом дослідження є система нормативних актів, що регламентує процес перевезення вантажів в прямому змішаному сполученні в Україні, теоретичні дослідження та судова практика з питань правового регулювання відповідних перевізних правовідносин.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є діалектичний метод із системно-функціональним підходом до аналізу досліджуваних явищ. Це дозволило розглянути договірні зобов'язання, що опосередковують перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні як елементи правової системи, які знаходяться в процесі постійного розвитку, і визначити їх місце в загальній системі цивільно-правових зобов'язань. У рамках зазначеного методологічного підходу використано також формально-логічний метод, за допомогою якого досліджувалося транспортне законодавство щодо перевезень вантажів в прямому змішаному сполученні, аналізувалася практика його застосування. Історичний метод дозволив дослідити специфіку зазначеного виду перевезень в конкретних історичних умовах, динаміку, їхнього розвитку. За допомогою методу порівняльного аналізу порівнювалися поняття і юридична природа договору перевезення конкретного вантажу в прямому змішаному

сполученні, суб'єктний склад відповідних правовідносин, умови виникнення зобов'язань щодо подачі транспортних засобів та пред'явлення вантажів до перевезення, договори про організацію роботи по забезпеченню перевезень вантажів в прямому змішаному сполученні. На цій методологічній основі здійснювався збір, обробка та аналіз емпіричного матеріалу.

Теоретичною базою дисертаційного дослідження є праці Т.Є. Абової, М.К. Александрова-Дольника, М.А. Аллахвердова, А.Г. Бикова, М.І. Брагінського, В.В. Вітрянського, Г.С. Гуревича, О.В. Дзери, А.С. Довгєрта, В.А. Єгізарова, О.С. Іоффе, О.О. Карлова, Н.С. Ковалевської, О.О. Красавчикова, В.В. Луця, Д.О. Медведєва, І.Б. Новицького, К.І. Плужнікова, Д.І. Половінчика, Я.І. Рапопорта, Г.П. Савічева, О.М. Садікова, В.Т. Смірнова, Є.Д. Стрельцової, М.О. Тарасова, Є.О. Харитонова, О.І. Харитонової, А.І. Хаснутдінова, Х.І. Шварца, Г.Ф. Шершенєвича, К.К. Яїчкова та ін.

Вивчення та аналіз праць цих науковців дали змогу визначити й оцінити стан досліджуваної проблеми, виявити та проаналізувати питання, що постали на сучасному етапі у досліджуваній сфері, а також визначити шляхи їх вирішення.

Емпіричну основу дослідження складає законодавство України, судова та господарська практика з питань здійснення перевезень вантажів у прямому змішаному сполученні.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим в Україні спеціальним комплексним дослідженням правового регулювання перевезень вантажів в прямому змішаному сполученні, виконаним на матеріалах оновленого цивільного законодавства України та транспортного законодавства, з обґрунтуванням пропозицій щодо вдосконалення цивільного та транспортного законодавства України.

У дисертаційному дослідженні вперше у вітчизняній літературі зроблено спробу систематизації договорів, що опосередковують перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні.

Ступінь наукової новизни одержаних результатів характеризується науковими положеннями, висновками і пропозиціями, які вперше виносяться на захист, а саме:

вперше у вітчизняній літературі робиться висновок про те, що існуюча на сьогодні в Україні схема правового регулювання відносин по перевезенню вантажів в прямому змішаному сполученні, є такою, що недостатньо повно регламентує відповідні правовідносини, оскільки єдиним нормативним документом спеціальної спрямованості є Правила перевезень вантажів в прямому змішаному залізнично-водному сполученні, які не регулюють взаємин між залізницею, морським і річковим перевізником, з одного боку, і автомобільним транспортом, з іншого, який виконує значний об'єм перевезень при перевезеннях вантажів в прямому змішаному сполученні;

вперше визначено систему договорів, що опосередковують взаємовідносини учасників перевезень вантажів в прямому змішаному сполученні. Її складають: а) довгостроковий договір або договір про надання транспортних засобів та пред'явлення вантажів до перевезення; б) реальний договір перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні; в) вузлові угоди, що укладаються між транспортними організаціями різних видів транспорту;

вперше обгрунтовано позицію, відповідно до якої, договір перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні, що укладається між вантажовідправником та первісним перевізником, який приймає вантаж до перевезення, є різновидом звичайного договору перевезення вантажу (що укладається на різних видах транспорту);

вперше дана правова оцінка відносин, пов'язаних власне з перевезенням вантажів в прямому змішаному сполученні, але таких, що складаються до укладення відповідного договору перевезення вантажу, як організаційно-передумовних, в результаті становлення та реалізації яких відбувається зав'язка і подальший розвиток майнових перевізних правовідносин. Такі організаційні відносини породжуються довгостроковим договором перевезення або договором, що укладається шляхом узгодження заявки вантажовідправника на перевезення конкретної партії вантажу;

вперше доведено, що заявка, яка надається вантажовласником і узгоджується перевізником, про перевезення конкретної партії вантажу в прямому змішаному сполученні, може бути визнана самостійним договірним зобов'язанням про надання транспортних засобів і пред'явлення вантажу до перевезення, за умови, що відповідні дії сторін здійснюються не на підставі (і не у виконання) довгострокового договору. Вперше у вітчизняній літературі визначено основні правові характеристики такого зобов'язання;

вперше робиться спроба сформулювати характерні ознаки заявки-повідомлення, яка застосовується тільки в прямому змішаному сполученні співперевізниками. Застосування заявок-повідомлень відбувається у виконання вузлових угод, а її правове значення полягає в тому, що вона сприяє продовженню вантажоперевізного процесу, причому головна задача такої заявки – прискорення цього процесу з тим, щоб не допускати простою транспортних засобів;

удосконалено визначення вузлової угоди, яка є правовою формою врегулювання роботи транспортних організацій різних видів транспорту з перевалки вантажів, та вперше ставиться питання про законодавче врегулювання порядку укладення зазначеного договору, а саме питань, що стосуються ініціативи щодо укладення вузлової угоди, термінів розгляду пропозицій, санкцій за ухилення від укладення вузлової угоди, або укладення її з порушеннями термінів укладення та ін.;

обгрунтовується доцільність зміни норм про відповідальність перевізника за незбереження вантажу, що містяться в транспортних статутах і кодексах, і

суперечать положенням ст. 924 ЦК України, яка встановлює загальне правило застосування заходів відповідальності до перевізника за втрату, недостачу, псування або пошкодження вантажу;

дістало подальшого розвитку положення щодо застосування принципу повного відшкодування збитків за зобов'язаннями, пов'язаними з перевезеннями вантажів;

вносяться конкретні пропозиції щодо вдосконалення законодавства України, зокрема Цивільного кодексу України та нормативних актів транспортного законодавства.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що:

у науково-дослідній сфері – з урахуванням сучасних тенденцій розвитку цивільного права в Україні, висновки дисертаційного дослідження можуть бути основою для подальшого аналізу проблем здійснення перевезень вантажів в прямому змішаному сполученні;

у сфері правотворчості – пропозиції та висновки, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у законотворчій діяльності – в процесі підготовки та удосконалення деяких норм цивільного, господарського, транспортного законодавства України;

у навчально-методичній роботі – матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані при підготовці навчальних посібників та підручників з цивільного, господарського та транспортного права, у навчальному процесі при читанні лекцій з дисциплін „Цивільне право”, „Господарське право”, спецкурсу „Транспортне право”.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконане здобувачем самостійно. У співавторстві опубліковано навчальний посібник „Правове регулювання перевезень в Україні” (особистий внесок авторки складають розділ 1: глава 1 п. 1.7; розділ 1: глави 2, 3; розділ 4; розділ 5; розділ 6: глава 15).

Апробація результатів дослідження. Дисертацію виконано і обговорено на кафедрі цивільного права Одеської національної юридичної академії.

Результати дослідження доповідались на наукових конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції “Право, держава, духовність: шляхи розвитку та взаємодії” (м. Одеса, 3 вересня 2006 р.); 9-й звітній науковій конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу ОНЮА „Правове життя сучасної України” (м.Одеса, 26 квітня 2006 р.).

Результати дисертаційного дослідження широко використовувались у навчальному процесі при читанні курсу „Цивільне право” та спецкурсу „Правове регулювання перевезень в Україні”, а також при розробці навчально-методичного посібника для вивчення відповідного спецкурсу студентами ОНЮА .

Публікації. Основні теоретичні та практичні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження викладені у 3-х статтях, опублікованих у збірниках, що входять до переліку наукових фахових видань, затверджених ВАК України, а також у тезах виступів на наукових конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, поділених на 9 підрозділів, висновків та списку використаних джерел, який налічує 189 найменувань (16 сторінок) і охоплює використані автором дисертації законодавчі акти, а також спеціальні праці з проблематики дисертаційного дослідження, виконані українською та російською мовами.

Загальний обсяг дисертації складає 178 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, висвітлюється ступінь вивченості теми, зв'язок роботи з науковими програмами, визначаються мета, задачі, об'єкт і предмет дослідження, характеризуються методи, теоретичне, нормативне та емпіричне підґрунтя роботи, формулюються наукова новизна та практичне значення дослідження, наводяться відомості про апробацію роботи.

Перший розділ „Загальна характеристика правового забезпечення перевезень вантажів в прямому змішаному сполученні” складається з трьох підрозділів, в яких висвітлюються питання, що є основоположними для досліджуваної теми.

Підрозділ 1.1. „Законодавство, що регулює перевезення вантажів в прямому змішаному сполученні” присвячений дослідженню проблем формування основ сучасного законодавства, що регулює перевезення вантажів в прямому змішаному сполученні.

Зокрема, відзначається, що процес становлення сучасного українського законодавства відбувався під впливом ідей російської цивілістики дореволюційного періоду.

Так, до революції 1917 р. Загальний Статут російських залізниць (1885 р.) і проект Цивільного Уложення (1913 р.) вже розглядали договір перевезення (стосовно всіх видів перевезення) як самостійний цивільно-правовий договір. Згідно з проектом ЦУ (ст. 1993) за договором перевезення перевізник зобов'язувався за винагороду (провізну плату) доставити сухим шляхом або водою у вказане місце пасажирів або ввірений йому, перевізникові, відправником вантаж і здати останній у місці призначення певній особі (одержувачеві).

Наведена норма, на думку авторки, є (для відповідного етапу розвитку законодавства) досить вдалою, тому, що вона містила вказівку на всі основні елементи цього договору: осіб, що беруть участь в укладанні і виконанні договору перевезення (відправник, перевізник, одержувач); основне зобов'язання перевізника (доставка і здача вантажу одержувачеві); основне право вимоги перевізника (винагорода); основні види перевезень (сухим шляхом або водою).

Аналіз цивільного законодавства радянських часів дозволив зробити висновок, що протягом більшої частини радянського періоду норми, які б регулювали перевізні правовідносини, були відсутні в кодифікованих актах цивільного законодавства.

Тільки в Основах цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік 1961 р. з'явився окремий розділ, присвячений перевезенням – Глава 9. „Перевезення”. Однак Основи цивільного законодавства 1961 р. містили в собі досить незначну кількість норм, що позитивно регулювали відносини, пов'язані з перевезеннями вантажів, пасажирів і багажу (усього шість статей: ст. 72 – 77), вони скоріше узаконювали існуючу систему правового регулювання перевезень.

На сьогодні, норми, що регламентують перевезення вантажів включають нормативні акти різного рівня, – від Цивільного та Господарського кодексів до підзаконних нормативних актів транспортного законодавства.

Основними спеціальними нормативними актами, що регулюють перевезення вантажів в прямому змішаному сполученні, є закони України, предметом регулювання яких є транспортні правовідносини, а також транспортні статuti і кодекси, що діють на різних видах транспорту.

Разом з тим, транспортні статuti і кодекси не регулюють цілий ряд питань, регламентація яких має істотне значення при перевезеннях вантажів в прямому змішаному сполученні. Всі ці питання отримали своє відображення в основному підзаконному нормативному акті про перевезення вантажів в прямому змішаному сполученні – Правилах перевезення вантажів в прямому змішаному залізнично-водному сполученні, які детально регулюють відносини залізничні, річкових і морських перевізників при здійсненні перевезень вантажів у цьому виді сполучення.

Проте, авторкою наголошується, що існуюча сьогодні схема правового регулювання відносин, пов'язаних з перевезеннями вантажів в прямому змішаному сполученні недостатньо ефективно регулює відповідні правовідносини, оскільки значну кількість нормативних актів транспортного законодавства (САТ, СВВТ) було введено в дію ще в умовах системи планово-адміністративного регулювання економіки, і на сьогодні вони в значній частині застаріли. Крім того існує низка пропусків і суперечностей в законодавстві, яке регламентує відповідний вид перевезень.

У підрозділі 1.2. **„Система договорів, які опосередковують перевезення вантажів в прямому змішаному сполученні”** визначаються види договорів перевезення, що регулюють правовідносини в сфері транспортування вантажів в прямому змішаному сполученні.

Зазначається, що перевізні правовідносини між суб'єктами договору перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні складаються ще задовго до укладення договору перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні. Реальному договору перевезення вантажу передують дії вантажовласника та перевізника, які

спрямовані на організацію перевізного процесу. Підставами виникнення таких організаційних прав та обов'язків є – довгостроковий договір, або договір про надання транспортних засобів та пред'явлення вантажу до перевезення, що укладається шляхом узгодження заявки вантажовідправника.

Безпосереднє транспортування вантажу здійснюється перевізниками на підставі договору перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні, який регламентує правовідносини по доставці в пункт призначення конкретного вантажу, фактично переданого (ввіреного) перевізнику.

Оскільки в процесі переміщення вантажів і доставки їх у пункт призначення для видачі вантажоодержувачам, беруть участь кілька перевізників (не менше двох), що належать до різних видів транспорту, технологічно необхідним є процес перевалки вантажів, який регулюється спеціальним договором – вузловою угодою.

У підсумку, на підставі проведеного в цьому підрозділі дисертації аналізу зроблено висновок про те, що перевезення вантажів в прямому змішаному сполученні опосередковує система договорів перевезення, причому не всі елементи такої системи охоплюються нормами гл. 64 ЦК України.

У підрозділі 1.3. „Учасники договірних правовідносин, в сфері перевезень вантажів в прямому змішаному сполученні” надано загальну характеристику учасників правовідносин по перевезенню вантажів в прямому змішаному сполученні, якими є вантажовідправник, перевізник, що приймає вантаж до перевезення, інші транспортні організації, які беруть участь в транспортуванні вантажу в прямому змішаному сполученні, а також вантажоодержувач.

Зазначається, що сторонами договору перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні є вантажовідправник і первісний перевізник, що приймає вантаж до перевезення. В зобов'язанні, що виникає з договору перевезення вантажів в прямому змішаному сполученні, бере участь також управомочена на отримання вантажу особа – вантажоодержувач, який на відміну від вантажовідправника та перевізника не приймає участі в укладанні договору перевезення, а отже не може вважатися стороною цього договору. Правове становище одержувача пояснюється тим, що він є третьою особою, на користь якої укладається договір перевезення.

Особливістю перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні є те, що в процесі транспортування беруть участь декілька перевізників (не менш двох), які належать до різних видів транспорту. Результатом аналізу взаємовідносин співперевізників є теза про те, що правове положення транспортних організацій – співперевізників, пояснюється тим, що вони виступають в ролі третіх осіб, на яких боржником (первісним перевізником) покладається виконання зобов'язання, що витікає з укладеного ним з відправником вантажу договору перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні. Такий висновок обґрунтовується положеннями ст. 528 ЦК України, згідно з якою виконання зобов'язання може бути покладено боржником на іншу особу, якщо з умов договору, вимог закону та інших актів

цивільного законодавства або суті зобов'язання не впливає обов'язок боржника виконати зобов'язання особисто.

Другий розділ „Динаміка договірних правовідносин у сфері перевезень вантажів в прямому змішаному сполученні” складається з чотирьох підрозділів і присвячений дослідженню договору перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні, а також визначенню інших договірних зобов'язань, що опосередковують транспортування вантажу в прямому змішаному сполученні.

У підрозділі 2.1. „Довгостроковий договір і договір про надання транспортних засобів та пред'явлення вантажу до перевезення, як організаційні передумови договору перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні” аналізуються відносини вантажовідправника та первісного перевізника, що передують укладанню договору перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні.

Обґрунтовано особисту позицію авторки дослідження стосовно того, що укладення договору перевезення вантажу вимагає наявності певних організаційних передумов, які мають різну правову форму. До таких передумов, зокрема, віднесено довгостроковий договір і договір про надання транспортних засобів та пред'явлення вантажу до перевезення, що укладається шляхом узгодження заявки вантажовідправника.

Довгостроковий договір перевезення, який розглядається як організаційна передумова договору перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні, визначає загальні умови перевезень у відповідний період, що слідує з місцевих умов та із специфічних особливостей вантажу. Головною організаційною метою довгострокового договору перевезення є планування і організація сторонами угоди перевезень на тривалий період, а правовою метою – впорядкованість і організація відносин сторін по укладенню в майбутньому відповідних договорів перевезення. До кінцевого юридичного результату (здійснення транспортування вантажу) довгостроковий договір приводить лише у поєднанні з договором перевезення конкретного вантажу. Тому авторкою запропоновано визнати довгостроковий договір попереднім.

У роботі досліджуються взаємини вантажовідправника та перевізника з нагоди надання вантажовідправником перевізнику заявки на перевезення конкретної партії вантажу.

Доведено, що з факту надання вантажовідправником і ухвалення перевізником заявки, виникає типове двостороннє цивільно-правове зобов'язання консенсуального характеру: перевізник зобов'язаний надати вантажовідправникові під завантаження, а вантажовідправник – використовувати транспортні засоби для перевезення вантажу, вказаного в заявці, і в строк, встановлений заявкою. Але зауважується, що заявка, може бути визнана самотійним договірним зобов'язанням про надання транспортних засобів і пред'явлення вантажу до перевезення лише в тому випадку, якщо відповідні дії сторін здійснюються не на основі (і не у виконання) укладеного

між ними довгострокового договору.

У *підрозділі 2.2. „Договір перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні. Правова характеристика”* аналізуються характерні властивості цивільно-правового договору перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні. На підставі оцінки видових властивостей визначається, що договір перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні є різновидом звичайного договору перевезення вантажу.

Підкреслюється, що визначальними ознаками досліджуваного договору є, по-перше, участь у перевезенні вантажу декількох перевізників, що належать до різних видів транспорту, і, по-друге, що таке перевезення вантажу здійснюється на основі єдиного транспортного документу.

Звертається увага на договір перевезення вантажу у прямому змішаному сполученні в аспекті його характеристики як юридичного факту, що є підставою виникнення зобов'язань із транспортування вантажу і з яким пов'язують виникнення, зміну чи припинення цивільних правовідносин.

При аналізі договору перевезення вантажів в прямому змішаному сполученні як юридичного факту, авторкою досліджуються ознаки, що допомагають з'ясувати сутність цього зобов'язання, а саме: в залежності від розподілу обов'язків між сторонами, – договір перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні є двостороннім; залежно від наявності зустрічного задоволення – відплатним; в залежності від моменту виникнення прав та обов'язків – реальним.

Зазначається, що у випадку, коли перевезення вантажів в прямому змішаному сполученні здійснюється транспортом загального користування, то такий договір має ознаки публічного договору. Умови перевезення вантажів транспортом загального користування визначаються однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах і можуть бути прийняті іншою стороною лише шляхом приєднання до запропонованого договору в цілому. У зв'язку з цим договори перевезення вантажів транспортом загального користування відносять до категорії договорів приєднання.

Підкреслюється також, що корисний ефект перевезення полягає в самому процесі надання послуги перевезення і виражається в юридичних наслідках - в набутті прав та обов'язків вантажовідправника, перевізника, вантажоодержувача, тому договори перевезення вантажів (в тому числі і у змішаному сполученні) належать до групи цивільно-правових договорів про надання послуг.

У *підрозділі 2.3. „Зміст договору перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні”* на методолігічному підґрунті розрізнення понять „зміст зобов'язання”, під яким мається на увазі сукупність прав і обов'язків учасників відповідних правовідносин, та „зміст договору” яким позначається сукупність умов (пунктів) визначених на розсуд сторін і погоджених ними, а також умов, домовленість щодо яких є обов'язковою для певного типу договору, відповідно до вимог норм актів

цивільного законодавства, здійснюється характеристика змісту договору перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні.

Аналізуючи зміст договору, що досліджується, авторка звертає увагу на те, що він зумовлений предметом даного договору, а саме: необхідністю врегулювати дії перевізника (співперевізників) по доставці вантажу в пункт призначення і видачі його одержувачеві, а також дії вантажовідправника (одержувача вантажу) по сплаті за перевезення вантажу встановленої плати.

Укладення договору перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні підтверджується транспортною накладною, яка по суті є письмовою формою відповідного договору і відображає всі його істотні умови.

Обґрунтовано, що зміст договору перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні відрізняється певною своєрідністю. Перш за все, це стосується умов: 1) про терміни доставки вантажу; 2) про забезпечення його збереження; 3) про провізну плату й інші платежі, пов'язані з перевезенням вантажу.

У **підрозділі 2.4. „Правове регулювання перевалки вантажів”** досліджується правова природа вузлових угод, як засобу регулювання відносин співперевізників в пунктах перевалки вантажів.

Розглянуто суть зобов'язань, що витікають з вузлових угод. Вказані зобов'язання авторка поділяє на зобов'язання: за обсягами перевалки вантажів; з передачі вантажів з одного виду транспорту на інший; з розрахунків за виконані роботи з перевалки вантажів.

Основним документом, що засвідчує виконання зазначених зобов'язань є передавальна відомість. На підставі проведеного аналізу робиться висновок, що вказаний документ може служити ще і доказом покладання первісним перевізником своїх зобов'язань на третю особу, якою виступає транспортна організація іншого виду транспорту, що приймає вантаж в пункті перевалки для доставки його одержувачеві.

Приділено увагу проблемі щодо доказової ролі комерційного акта, який складається у пунктах перевалки перевізником, що приймає вантаж, у разі виявлення: невідповідності найменування, маси і кількості місць вантажу з даними, зазначеними у транспортних документах; вантажу без документів або документів без вантажу; псування, пошкодження вантажу. Доведено, що комерційний акт не може служити єдиним доказом провини перевізника або вантажовідправника, а повинен розглядатися в сукупності з усіма іншими доказами, наданими сторонами.

Порядок виконання зобов'язань, що витікають з вузлових угод, докладно і детально врегульований транспортними статутами і кодексами, а також Правилами перевезень вантажів в прямому змішаному залізнично-водному сполученні. Але поза увагою законодавця залишилися питання про те, хто повинен складати проект вузлової угоди і хто є відповідним за її укладання. У зв'язку з цим, на сьогодні мають місце порушення транспортними організаціями порядку і термінів укладання

вузлових угод, що спричиняє шкоду інтересам клієнтури. Тому, на думку авторки, ці питання потребують негайного врегулювання транспортним законодавством.

Третій розділ „Відповідальність за договором перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні” складається з двох підрозділів і присвячений дослідженню наслідків неналежного виконання договору перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні.

У **підрозділі 3.1. „Відповідальність за незбереження вантажів”** перш за все проаналізовано дефекти транспортування, які є підставою матеріальної відповідальності перевізника, а також проведено аналіз нормативних актів, які встановлюють відповідальність учасників зобов’язань по перевезенню вантажів в прямому змішаному сполученні.

Норми про відповідальність перевізника за незбереження вантажу, що містяться в транспортних статутах і кодексах суперечать положенням ст. 924 ЦК України, яка встановлює загальне правило застосування заходів відповідальності до перевізника за втрату, недостачу, псування або пошкодження вантажу. Згадана невідповідність торкається переліку обставин, за наявності яких перевізники звільняються від відповідальності за такі порушення. У зв’язку з цим, авторкою дослідження запропоновано привести транспортне законодавство у відповідність з нормами Цивільного кодексу.

Сформульовано основний принцип розподілу відповідальності за цілісність і збереження вантажів, які перевозяться в прямому змішаному сполученні, який полягає в тому, що до моменту фактичної передачі відповідальність покладається на перевізника що здає, а після фактичної передачі - на перевізника, що приймає відповідний вантаж для подальшого транспортування.

Підкреслено, що характерною рисою відповідальності за порушення зобов’язань по перевезенню вантажу (зокрема в прямому змішаному сполученні) є її обмежений характер. Так, зокрема за втрату, недостачу, псування або пошкодження вантажу, відповідальність перевізника встановлена у формі відшкодування прямих збитків (але не упущеної вигоди).

На думку авторки таке положення потребує зміни, оскільки суттєво обмежує права потерпілої сторони. Тільки керуючись принципом повного відшкодування збитків за зобов’язаннями, можна відновити положення, яке існувало на момент правопорушення.

У **підрозділі 3.2. „Відповідальність за прострочення в доставці вантажів”** зазначається, що своєчасна доставка вантажів в пункти призначення, будучи умовою належного виконання договору перевезення, складає один з основних обов’язків перевізника, за порушення якого він несе майнову відповідальність.

Прострочення в доставці вантажу спричиняє обов’язок перевізника сплатити штраф вантажоодержувачеві (вантажовідправникові), який має характер виняткової

неустойки і обчислюється в процентному відношенні до провізної плати залежно від тривалості прострочення в доставці вантажу.

Зазначається, що загальне прострочення доставки вантажів нерозривно пов'язане з простроченням доставки, допущеної різними видами транспорту при перевезенні їх в прямому змішаному сполученні. На жаль, транспортне законодавство передбачає лише відповідальність транспортних організацій перед вантажоодержувачем за прострочення в доставці вантажу, і не передбачає відповідальність перевізників один перед одним за прострочення доставки вантажу в пункти перевалки. Але, попри це, перевізник у разі стягнення з нього штрафу за прострочення доставки має право звернутися з претензією до іншого перевізника, винного в цьому простроченні.

Прострочення в доставці вантажу може бути причиною його псування. У такому разі транспортне законодавство передбачає обов'язок транспортної організації, окрім відшкодування збитку, заподіяного псуванням вантажу, сплатити штраф за прострочення в його доставці. У зв'язку із зазначеним аналізу піддане співвідношення таких понять як „термін транспортабельності” та „термін доставки”,

ВИСНОВКИ

У **Висновках** зазначено узагальнені результати дисертаційного дослідження, сформульовано найбільш істотні положення і пропозиції, отримані в результаті наукового дослідження даної теми.

На підставі проведеного аналізу запропонована систематизація цивільно-правових договорів, що опосередковують перевезення вантажів в прямому змішаному сполученні. Позиція авторки з цього питання полягає в тому, що слід розглядати договірні правовідносини, які складаються на різних стадіях відповідного виду перевезення у їх взаємозв'язку. Такий висновок підтверджує ситуація неможливості укладення самого договору перевезення вантажу без узгодження умов про надання транспортних засобів і пред'явлення вантажу до перевезення (шляхом укладання самостійних цивільно-правових угод організаційного характеру), неможливості виконання договору перевезення вантажу без виконання дій які є предметом вузлової угоди.

При цьому зазначається, що наведена послідовність зобов'язань і підстав, що їх породжують, характерна лише для елементарної організації перевізного процесу. У реальному майновому обороті можуть бути використані більш складні схеми правовідносин, що опосередковують перевезення вантажів в прямому змішаному сполученні, які включають, наприклад, договори на централізоване завезення (вивезення) вантажів з портів, пристаней, станцій; договори про експлуатацію під'їзних колій, подачу та збирання вагонів та ін.

Обґрунтовується також висновок про те, що і цивільне, і транспортне законодавство, що регулюють сферу вантажних перевезень у змішаному сполученні, вимагають подальшого вдосконалення.

У зв'язку з цим, першорядного значення набуває завдання підготовки і швидкого введення в дію нормативного акту – „Закону України про прямі змішані перевезення”, єдиного для всіх видів транспорту, і адаптованого як для внутрішніх так і для міжнародних перевезень.

За результатами дослідження сформульовано конкретні пропозиції щодо вдосконалення цивільного законодавства України шляхом внесення змін та доповнень в ЦК України.

Статтю 913 ЦК України „Перевезення у прямому змішаному сполученні” запропоновано викласти в наступній редакції:

Стаття 913. Перевезення у прямому змішаному сполученні

1. Перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти, що здійснюється двома або більше перевізниками різних видів транспорту за єдиним перевізним (транспортним) документом є перевезенням у прямому змішаному сполученні.
2. До договорів перевезення пасажирів, багажу, пошти у прямому змішаному сполученні застосовуються правила статті 910 цього Кодексу, якщо інше не передбачено транспортними кодексами (статутами).
3. До договорів перевезення вантажу у прямому змішаному сполученні застосовуються правила статті 909 цього Кодексу, якщо інше не передбачено транспортними кодексами (статутами).
4. Взаємовідносини транспортних організацій, що здійснюють перевезення у прямому змішаному сполученні визначаються угодами між ними, які укладаються у відповідності з транспортними кодексами (статутами).

Доповнити гл. 64 ЦК України „Перевезення” наступною статтею:

Стаття 913-1. Вузлові угоди.

1. Вузлові угоди укладаються транспортними організаціями, що здійснюють перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні з метою визначення умов та порядку перевалки вантажів з одного виду транспорту на інший.

Стаття 914 ЦК України „Довгостроковий договір” пропонується у такій редакції:

Стаття 914. Договори про організацію перевезень вантажів

1. Перевізник та власник (володілець) вантажу в разі необхідності здійснення систематичних перевезень вантажів можуть укласти договори про організацію перевезень.
2. За договором про організацію перевезень вантажів перевізник зобов'язується у встановлені строки приймати, а власник (володілець) вантажу – передавати для перевезення вантаж у встановленому обсязі. У договорі про організацію перевезень вантажів встановлюються обсяги, строки та інші умови надання транспортних засобів і пред'явлення вантажів для перевезення, порядок

розрахунків, а також інші умови організації перевезень.

Викласти статтю 917 ЦК України „Надання транспортних засобів і пред’явлення вантажу до перевезення” в наступній редакції:

Стаття 917. Надання транспортних засобів і пред’явлення вантажів до перевезення

1. Надання транспортних засобів і пред’явлення вантажу до перевезення здійснюється у відповідності до умов договору про організацію перевезень вантажів, або договору, що укладається шляхом приймання перевізником заявки вантажовідправника на перевезення конкретної партії вантажу.

Статтю 924 ЦК України „Відповідальність перевізника за втрату нестачу, псування або пошкодження вантажу, багажу, пошти” доповнити п. 3:

3. Документи, складені перевізником, які свідчать про причини незбереження вантажу або багажу (комерційний акт, акт загальної форми і т.п.) у разі виникнення суперечок оцінюються судом разом з іншими документами, що засвідчують обставини, які можуть служити підставою для відповідальності перевізника.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Колянковська Т.О. Деякі питання дослідження договору перевезення вантажів в прямому змішаному сполученні // Актуальні проблеми держави і права. Зб. наук. праць. – Одеса : Юрид. літ., 2006. – Вип. 28. – С. 214-218.
2. Колянковська Т. О. Відповідальність перевізників за прострочення в доставці вантажів при перевезеннях в прямому змішаному сполученні // Актуальні проблеми держави і права. Зб. наук. праць. – Одеса : Юрид. літ., 2006. – Вип. 31. – С. 233-237.
3. Колянковська Т.О. Вузлова угода // Актуальні проблеми держави і права. Зб. наук. праць. – Одеса : Юрид. літ., 2007. – Вип.
4. Колянковська Т. О. Правовідносини, що виникають із перевезень вантажів автомобільним транспортом // Правове життя сучасної України: Тези доповідей 9-ї звітної наукової конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу / Відп. ред. д.ю.н., проф. Ю.М. Оборотов / ОНЮА. – О.: Фенікс, 2006. – С. 138-140.
5. Колянковська Т.О. Моральні засади виконання зобов’язань з перевезення вантажів автомобільним транспортом // Право, держава, духовність: Шляхи розвитку та взаємодії: Тези доп. Міжнар. наук-практ. конфер. ОНЮА „Право, держава, духовність: шляхи розвитку та взаємодії”; м. Одеса, 3 вересня 2006 р. / Відп.ред. Ю.М. Оборотов, Г.І. Чанишева. – О.: Фенікс, 2006. – С. 139-141.

6. Правове регулювання перевезень в Україні. Навчальний посібник / Заред. Є.О. Харитонova – Харків: Одісей, 2006. – 560 с.: Колянковська Т.О. – Розд. 1: Гл. 1, п. 1.7. – С. 13-15.; Гл. 2, 3. – С.16-40.; Розд. 4, 5. – С. 129-167.; Розд. 6: Гл.15. – С. 177- 186.

АНОТАЦІЯ

Колянковська Т.О. Правове регулювання перевезень вантажів в прямому змішаному сполученні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Одеська національна юридична академія, Одеса, 2007.

Дисертація є спеціальним комплексним дослідженням правового регулювання перевезень вантажів в прямому змішаному сполученні, яке виконане на матеріалах оновленого цивільного законодавства України та транспортного законодавства, з обґрунтуванням пропозицій щодо вдосконалення цивільного та транспортного законодавства України.

Вперше у вітчизняній літературі зроблено спробу систематизації договорів, що опосередковують перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні.

Аналізові піддано історичний розвиток законодавства, що регулює перевезення вантажів взагалі і зокрема перевезення, в прямому змішаному сполученні. Характеризуються підстави виникнення перевізних правовідносин та коло їх учасників.

Розглянуто характерні властивості договору перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні, та наслідки неналежного виконання зазначеного договору. Досліджується правова природа вузлових угод, як засобу регулювання відносин співперевізників в пунктах перевалки вантажів.

Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення цивільного та транспортного законодавства України.

Ключові слова: цивільне законодавство, транспортне законодавство, договори перевезення, пряме змішане сполучення, вантаж, співперевізники, вантажовідправник, вантажоодержувач, вузлові угоди.

АНОТАЦІЯ

Колянковская Т.А. Правовое регулирование перевозок грузов в прямом смешанном сообщении. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное

право; международное частное право. – Одесская национальная юридическая академия, Одесса, 2007.

Диссертация является специальным комплексным исследованием правового регулирования перевозок грузов в прямом смешанном сообщении, основанном на материалах обновленного гражданского законодательства Украины, а также транспортного законодательства Украины.

В работе осуществлен краткий анализ формирования основ современного законодательства, о перевозках грузов вообще и, в частности, законодательства, регулирующего перевозки грузов в прямом смешанном сообщении, результатом которого стал вывод о том, что процесс становления современного законодательства, регулирующего перевозки, происходил под влиянием идей российской цивилистики дореволюционного периода.

Значительное внимание уделено общей характеристике участников правоотношений по перевозке грузов в прямом смешанном сообщении. В частности, указывается, что ими являются грузоотправитель, первоначальный перевозчик, принимающий груз к перевозке, другие транспортные организации, участвующие в транспортировке груза в прямом смешанном сообщении, а также грузополучатель.

Впервые осуществлено комплексное исследование и попытка систематизации договоров перевозки, опосредующих транспортировку грузов в прямом смешанном сообщении.

Рассмотрены действия грузоотправителя и первоначального перевозчика, предшествующие заключению договора перевозки груза в прямом смешанном сообщении. Отмечено, что такие действия носят организационный характер, а их правовым основанием могут быть долгосрочный договор либо согласованная перевозчиком заявка грузоотправителя на перевозку конкретной партии груза.

Представлена правовая характеристика договора перевозки груза в прямом смешанном сообщении. Определены видовые признаки рассматриваемого договора: во-первых, таким признаком является участие в перевозке груза нескольких перевозчиков, принадлежащих к разным видам транспорта; во-вторых перевозка осуществляется по единому для всех перевозчиков транспортному документу.

Круг вопросов, рассматриваемых в работе включает и вопрос о правовом регулировании взаимоотношений перевозчиков по перевалке грузов. Отмечено, что действия перевозчиков по перевалке грузов регламентируется узловыми соглашениями, а порядок выполнения обязательств, которые вытекают из узловых соглашений, обстоятельно и детально урегулирован транспортными уставами и кодексами, а также Правилами перевозок грузов в прямом смешанном железнодорожно-водном сообщении.

Исследованы основания материальной ответственности перевозчиков за утрату, недостачу, порчу или повреждение груза, перевозимого в прямом смешанном

сообщении. Указано на ограниченный характер ответственности за нарушение обязательств по перевозке груза.

Сформулировано ряд конкретных предложений и рекомендаций, направленных на усовершенствование регулирования перевозок грузов в прямом смешанном сообщении.

Ключевые слова: гражданское законодательство, транспортное законодательство, договоры перевозки, прямое смешанное сообщение, груз, соперевозчики, грузоотправитель, грузополучатель, узловые соглашения.

SUMMARY

Kolyankovskaya T.A. Legal adjusting of transportations of loads in the direct mixed report. – Manuscript.

Dissertation for the Candidate of Juridical Science Degree, specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Procedure; Family Law; International Private Law. – Odessa National Academy of Law, Odessa, 2007.

Dissertation is the special complex research of the legal adjusting of transportations of loads in the direct mixed report, executed on materials of the renewed civil legislation of Ukraine and transporting legislation, with the ground of suggestions on perfection of civil and transporting legislation of Ukraine.

By a research author the attempt of systematization of agreements regulative transportation of loads in the direct mixed report is done.

The short analysis of development of legislation is conducted, about transportations of loads in the direct mixed report. The grounds of origin of legal relationships on transportation of load in the direct mixed report are explored, and also circle of participants of the examined legal relationships.

The characteristic features of agreement of transportation of load in the direct mixed report are adopted, and consequences of his unproper execution. Legal nature of key agreements which are the mean of adjusting of relations of ferrymen on the cross-purpose of loads is explored in work.

Suggestions on perfection of civil and transporting legislation of Ukraine are formulated.

Key words: civil legislation, transporting legislation, agreements of transportation, direct mixed report, load, ferryman, shipper, consignee, key agreements.